

INEDIT Cezar Petrescu: „LETOPISEȚI“ (II)

Luni, 6 octombrie 1908
M-am regăsit! M-am regăsit! Ce dor mi-era de mine! Așa cum m-am trezit, sub impresia vocii care m-a sculat — „Scoală! c-a nins!“ — așa cum mi-am aruncat repede ochii afară, m-a prindut parcă bucuria că mă regăsesc. Căci am rămas privind mult, fermecat, întinderile ascunse în ceață, copacii, casele, coamele gardurilor, îmbrăcate într-o înfrumusețare albă de fulgi subțiri, gata să se topească. Un început frumos de iarnă!

Și am rămas așa și mai târziu cu ochii pierduți pînă departe în toată firea aceasta în care plutește liniștea adîncă, liniștea aceea unde orice sunet străbate ca într-o cameră uriașă, cu pereții căptușiți. M-a fermecat iarăși schimbarea aceasta a firii; și așa, privind cum se topește toate în umbra de ceață, în paza subțire, ușoară a pribegirii fulgilor, am simțit cum îmi regăsesc sufletul pierdut de mult, de mult!

Și acum, în începutul acestei ierni, cînd mă cuprind iarăși clipe de melancolie, cînd totuși văd mai multe și mai bine; acum mă întorc iarăși la prietenii buni, iubiiți, dragi, la prietenii indiscreți și blînzi, hîrtia și condeiul.

Nu știu! Eu n-aș lucra, putea să lucrez mult decît iarna căci sînt un fiu al ei, un fiu ce o iubeste, ce o adoră, ce o divinizează. În cernerea de fulgi gîndesc mai bine parcă și revăd mai limpede tot ce a plămuit în multe clipe creierul; mai bine și mai ușor de așternut pe hîrtie. În nopțile tîrzii de iarnă mă podidesc amintirile toate; revăd tot ce mi-a trecut sub ochi o jumătate de an. Și amintirile acestea le trăiesc, le simt calde în suflet și cînd revin mă înveslesc, mă întristez, plîng cu ele!

O, ce bine-mi pare că m-am regăsit! Ce dor mi-era de mine!

Marti, 7 octombrie 1908
Ce frumoasă e o noapte de aceasta; o noapte de început de iarnă (...). Ce frumos trebuie să fie acum într-o pădure de brazi ori de mesteacăn. Mai ales în una de mesteacăn. Alb pretutindeni, un alb ușor vaporos. Și așa mă cuprind nostalgia cîmpurilor largi, acoperite de zăpadă. Și mă podidesc aducerile aminte ale iernilor copilăriei mele, ale iernilor frumoase, mereu vii în minte ce-or rămînea mult, legate strîns cu luncile Moldovei, ale Siretului, cu șesul larg al Romanului, cu orașul acela de care mi-e legată toată copilăria, toate îmi năvălesc acum în minte și o învăluire de tristețe îmi coboară în suflet, îmi tremură genele, îmi izvorăște lacrimi în ochi [...].

Luni, 13 octombrie 1908
N-am dreptul să mă cred întru nimic deosebit de ceilalți oameni; căci desigur lucrul acesta ar suna

rău altora și li s-ar părea ceva „Petrescu“, „Scriitorul“, „Caricaturistul“, „Crețul“...
Și zilele de școală trec repede; nu sufăr nimic, nu pierd nimic, ațita doar că n-am scăpat de aspectul de „degenerat“, de... nici eu nu mai știu cum.
Și pornisem de la altă idee, tot a degenerării, a boalei nervoase, dacă se poate numi boală starea aceasta continuă a unui temperament. Am nevoie în primul rînd de senzații, de simțire, de ceva care să mă facă să simt că trăiesc. Uneori aș vrea să fiu un revoltat, să simt cum izbucnește ceva fur-tună din sufletul meu. Și parcă aș vrea atunci să văd sînge, să-mi gîdile privirea, să-mi tremure nervii. Și totuși nimic nu m-a făcut pe mine-mai slab ca vederea singelui. Țin minte, vara trecută. Eram la mînăstirea Cașin, mă întorceam de la scîldat cu Manole. O știalnă pînă la gît sub o stîncă înaltă, dreaptă; o știalnă limpede și repede, presărată cu capete de stîncă. Obosiți de zbruciumatul în sus și în josul apei, ne întorceam acasă. Un drum pietros, printre garduri de nuiele, de cîtină colbăită, case îngrijite, acoperite cu draniță, înconjurate de livezi de meri. Auzim plînsese, țipete. Intrăm într-o ogradă curată, îngrijită; plînsul acesta ne face rău și desigur preferam să merg acasă mai bine, să nu știu ce e, ce s-a întîmplat. Oamenii mulți, femei și copii. Jos, un băiețandru de vreo 15 ani zbruciumîndu-se, gemînd. O femeie ne spune repede, cu lacrimi în ochi: „Da, măică, din pădure a venit așa, cu degetul în mînă. Era cu niște oi la păscut. A găsit un cartuș, l-a scoorît cu cuiul, cu cuițul; a luat foc și i-a zburat degetul. Cu el în mînă a venit pînă aici acasă!“

N-am văzut decît sîngele; ochii mi se împăienjeniseră, eram rezemat de colțul casei, ametit. Și m-a urmărit multă vreme imaginea.

Desigur, aș fi fericit să fiu om, om ca toți, „burghez“, cum vor să numească pe acești fericiti oameni imposibili, mulțumiți, sătui. Și e dureros să te simți străin printre ei, oricînd cu o durere ce-ți sfîșie inima cu un zîmbet amar, cu o descurajare ori deziluzie; și întotdeauna privit de ceilalți străni, ca pe un tip curios, nu departe de Socola ori alt ospiciu, singurul institut al statului unde un „degenerat“ de aceștia poate fi primit bursier al statului.

Și de multe ori, dacă nu devii pesimist, atunci devii sceptic și vreau să zic dacă nu rîmii cu aspectul unui deziluzionat, iai alt aspect, al omului vesel, sceptic; cu haina aceea a veseliei, a zîmbetului, care acopere tot zbruciumul tău sufletesc, toate deziluziile, suferințele. Eu sînt scotit ca unul din cei mai veseli, mai „nebuni“ dintre colegii mei. Nepăsare, dispreț, veselie și hohote multe, multe. Căci m-am convins că nimic nu poate fi mai ridicol și mai dureros ca un tînăr „adolescentus“ ce are aspectul unui trudit, unui disperat.

Mi-am înăbușit orice avîntare de melancolie, de durere și zbruciumul dinăuntru sufletului meu, l-am învăluit în hohote, în porniri de veselie bolnavă, falsă poate. Și m-am făcut astfel și mai iubit de colegi, cu toate că poate nu doream aceasta și am scăpat totodată și de alte lovituri ce mi-ar fi fost dureroase, ce mi-ar fi lovit ce am mai scump, ce mi-era rînă înșingurată în suflet. Am rămas același „Don Cezar“, „Don

„Petrescu“, „Scriitorul“, „Caricaturistul“, „Crețul“...

Și zilele de școală trec repede; nu sufăr nimic, nu pierd nimic, ațita doar că n-am scăpat de aspectul de „degenerat“, de... nici eu nu mai știu cum.

Și pornisem de la altă idee, tot a degenerării, a boalei nervoase, dacă se poate numi boală starea aceasta continuă a unui temperament. Am nevoie în primul rînd de senzații, de simțire, de ceva care să mă facă să simt că trăiesc. Uneori aș vrea să fiu un revoltat, să simt cum izbucnește ceva fur-tună din sufletul meu. Și parcă aș vrea atunci să văd sînge, să-mi gîdile privirea, să-mi tremure nervii. Și totuși nimic nu m-a făcut pe mine-mai slab ca vederea singelui. Țin minte, vara trecută. Eram la mînăstirea Cașin, mă întorceam de la scîldat cu Manole. O știalnă pînă la gît sub o stîncă înaltă, dreaptă; o știalnă limpede și repede, presărată cu capete de stîncă. Obosiți de zbruciumatul în sus și în josul apei, ne întorceam acasă. Un drum pietros, printre garduri de nuiele, de cîtină colbăită, case îngrijite, acoperite cu draniță, înconjurate de livezi de meri. Auzim plînsese, țipete. Intrăm într-o ogradă curată, îngrijită; plînsul acesta ne face rău și desigur preferam să merg acasă mai bine, să nu știu ce e, ce s-a întîmplat. Oamenii mulți, femei și copii. Jos, un băiețandru de vreo 15 ani zbruciumîndu-se, gemînd. O femeie ne spune repede, cu lacrimi în ochi: „Da, măică, din pădure a venit așa, cu degetul în mînă. Era cu niște oi la păscut. A găsit un cartuș, l-a scoorît cu cuiul, cu cuițul; a luat foc și i-a zburat degetul. Cu el în mînă a venit pînă aici acasă!“

N-am văzut decît sîngele; ochii mi se împăienjeniseră, eram rezemat de colțul casei, ametit. Și m-a urmărit multă vreme imaginea.

Marti, 14 octombrie 1908
Ce frumos e un apus privit de sus, deasupra orasului. Un apus înșingurat ce învăluie cu umbre viorii tot orasul, ce tremură o frunză violetă de întuneric ce tese clădirile înalte, copacii bătrîni, turnuri de biserici, și ici-colo, presărați în îngrămădirea de case stilpi drepti, nemîșcați ai ploilor. E o măreție ce plutește în a-murgurile acestea melancolice, tîrzii ale toamnei. Și fără să vrei, privind cum turnurile de biserici, clădirile mari, negre taie umbre drepte de întuneric în pinza transparentă, tulbure, ce învăluie apusul, gîndul îți alunecă spre orașe mari, pe care ți le închipui cu mintea ca pe niște haosuri ce le dorești mereu, le ai în vis și în minte intrupate așa cum trebuie, cum crezi, cum ai vrea tu să fie.

Și iarăși imaginea Sodomei, Gomorei alunecă în minte treptat, treptat, pe nesimțite, o dată cu

răsunetul goanei de automobil, cu făcîntul clopotelor de tramvai, cu murmurul acesta al unui oraș care cu toate că e pașnic, leneș — un oraș de pensionari — totuși e un colț în care fierb pa-timi, în care tremură vrajba înal-tei și luminoasei civilizații. So-domă!

Miercuri, 15 octombrie 1908
Iași

Citesc iarăși pe Tolstoi. Anna Karenina, într-o ediție franceză, poate redusă ici-colo. Și fără să vrei te podidesc aceleași gînduri, păreri, convingeri. Tolstoi rămîne mereu pentru toți aceeași figură măreață, caracteristică, curioasă; o figură ciclopică a literaturii din veacul nostru. E poate un reprezentant, e oglinda unui veac, cu toate bunurile și relele, e o figură care ca om și ca artist caracterizează secolul acesta. Anna Karenina, Răsurrection, pe care acum nu vrea să le mai recunoască, sînt opere ce nu vor pieri niciodată, sînt oglinzi ale tuturor [celor] ce [ne] înconjoară pretutindeni, indiferent de țară și caracter [...].

Și în aceste două romane Tolstoi e un ciclop, o figură ciclopică voi să zic, în literatura modernă. Căci de către puțini s-au scris opere care să fie văzute așa de bine, de imparțial, care să ne pule sub ochi ceea ce ne înconjură și ceea ce pe-eei mulți nu-i atinge, nu-i atrage fiindcă nu pot vedea, în-țelege, ghici, în ce atmosferă, între ce caractere, printre ce zbruciumări sufletești trec toți acei ce sînt indiferenți pentru alții, care sînt zbruciumați de pațimi, de dureri, de chinuri.

Și apoi, mai târziu, întoarcerea aceea către religie, convingerile și propovăduirile religiei așa-numite tolstoiene, aspectul acela curios sub care se prezintă Tolstoi; toate fac să se oglindească în el caracterul întregului veac, întregii

omeniri din acest secol; cu necredință și scepticismul, cu filozofia ce nu admite Dumnezeu, credință, minuire, și după aceste „păcate“ ale tineretii cu întoarcerea la vechia credință, la vechiul Dumnezeu!

E poate cea mai măreață și mai curioasă figură din toată literatura omenirii. Revoltă, credință, realism, patimă, necredință, scepticism, idealism, toate le găsești la acest fecund scriitor; fecund și variat: literatură, religie, educație, orice poți găsi la acest om, care a scris de la operele cele mai complexe pînă la istorioarele morale pentru copii din clasa I primară.

Și figura aceasta o ai mereu înaintea ochilor, necompletă, în-trebătoare. În această Anna Karenina găsești un colț din viața aceluia marelui imperiu, al Rusiei. Te cuprind un dor, o curiozitate să vezi un colț din acest imperiu, cînd îl ai așa de aproape, să vezi un colț mic din viața aceea așa de străină, de romantică, a imperiului care tremură de zbruciumul revolțelor ce fierb înăuntrul inimii sale.

Căci și complexitatea de viață, variațiunea aceasta, toate, precum mai ales starea de fierbere în care se află acum, imensitatea acestui imperiu, toate la un loc fac ca literatura rusă să fie așa de măreață, de complexă și de unică, nouă, energică. Noi n-om avea niciodată o literatură așa de măreață, cum n-om avea nici politică, nici ziaristică, nici militarism, nici anarhie, nici zbruciumări așa de mari. În cercul îngust în care sînt strîse hotarele țării noastre n-o să avem nici un Tolstoi, Gorki, Andreiev, Gogol, poate un Turgheniev, un altul mai pașnic, poate numai o literatură care să dea figuri ca Ibsen, Bjornson! Noi ne apropiem mai mult de francezi în toate, de germani, poate de danezi și mereu vom fi departe de viața complexă, în mare, de zbruciumul ce tremură (sic!) în încălțarea marelui imperiu de alături.

Academicianul Grigore Vieru (dreapta) alături de Jacob Burghiu, prim-vice-ministru al Culturii și Cultelor din Republica Moldova, la deschiderea Centrului Internațional „G. Apostu“.

retro

[1976, II.] N-am mai recurs de cîtăva vreme la caietul în care țin acest jurnal, am notat însă pe fișe ceea ce mi-a „dictat“ un moment sau altul. La transcriere, unele lucruri îmi provoacă o stare de incertitudine. Nu mai realizez exact împrejurarea în care mi s-au impus. Iată, de-o pildă, fraza următoare: „Am auzit, am văzut, am spus prea multe. Pentru o vreme îmi ajunge!“ Cînd voi fi notat-o? Despre mine e, oare, vorba? Nu cumva citez pe altcineva, și, dacă da, pe cine anume? Dar, cu sau fără dată, însemnările acestea constituie tot ațita reacții la actualitate. Desigur, selective. Altminteri, dacă aș înregistra orice „vine la mine“, numărul paginilor ar crește artificial. Însă imediat apare dilema: cîtă vreme nu sînt exhaustiv, pot fi de o „sinceritate totală“? Constrîns de întrebare, îmi dau seama că absolut sincer ești doar atunci cînd te ipostatizezi în propriul tău secretar și n-ai nici o teamă de eventuale consecințe ale însemnărilor tale.

Cu cîteva zile mai devreme decît era planificat, astăzi s-au sărbătorit 30 de ani de la înființarea ziarului (1 mai 1946). Improvizată, aniversarea mi-a dat, finalmente, un sentiment de tristețe. Primul a vorbit M., redactorul-șef al gazetei de azi, citînd sinucit, cu ruperi de ton, ba chiar și cu greșeli de pronunție („sucursală“ pentru

„sucursală“), un istoric al publicației. Era probabil într-una din zilele proaste: confuz, impleticit, greoi. Ideea compunerii sale a fost cam următoarea: „ziarul s-a înălțat“ o dată cu „oamenii noi“ ai acestor „străvechi meleaguri moldave“, iar „oamenii cei noi“ s-au ridicat o dată cu ziarul între aceștia l-a citat pe „construc-torul București“, erou inventat de N. St. P. (cel puțin așa pretinde acesta). A cerut apoi cuvîntul (prin ridicare de mînă) Sp., care a prezentat un text de o cu totul altă ca-

flătorilor! Își făcea numărul, am ajuns să mă întreb cîți din participanții la festivitate sufăr în acel moment de o „rea conștiință“, se mustră pentru pulberea pe care au răscolit-o inutil de-a lungul anilor ori își scrutează cu nemulțumire destinul de redactori la o gazetă care n-a produs nimic și nici legende. O aniversare în care n-ai motiv să evoci cu mîndrie trecutul ori să invoci cu intensitate viitorul e un popas fără semnificație. Aceste reflecții mi-au fost întrerupte de vocea lui Sp., care-i întreba

nul“ elogios dat de N. Manolescu), romanul a fost recent premiat, și iată-l pe autor ajuns și pe „micul ecran“: cam „alb“, ne-putînd să-și stăpînească pe de-a-ntregul emoția, în ciuda efortului vizibil de a părea firesc, chiar familiarizat cu convențiile emisiunilor de acest gen. Reporterul, Viorel Grecu, (în treacăt fie spus, e cam o brăznicuț băiatul ăsta) a întrebat (fără un schepsis anume, din rutină) prin ce se consideră „scriitor militant“. La care B. a răspuns că „prin această carte“, cît și prin publicistica (?) pe care o „practică cu pasiune“ (b), dar mai ales, a subliniat el, „prin această carte“. Cînd V.G. a insistat să afle ce „mesaj militant“ are „Lumea în două zile“, B. (pe care l-a apucat dintr-o dată obișnuitul sughiț nervos), i-a rezumat astfel intențiile: a urmărit „limita pînă la care se poate glumi“ (1) și a arătat că „nu se poate glumi cu lucrurile serioase“ (2). Rezumatul temei mi s-a părut onest, deși nu decelez aici nici o urmă de „militantism“. Ceea ce mi s-a părut și mai greu de crezut, ca să nu zic suspect, a fost afirmația (era musai să fie făcută?) că romanul „contribuie la înțelegerea realității societății noastre contemporane“. De un conformism insuportabil, formula nu „cadrează“ deloc cu ambițiile (sugerate la începutul acestor rînduri) ale artistului. Vrei să fii comparat cu Joyce sau Thomas Mann și te comporți ca un „inginer al sufletului omenesc“, disciplinat, receptiv la „comanda socială“? Iată un lucru pe care refuz să-l înțeleg.

Constantin CALIN

CRONICA ANILOR DEFUNCTI (8)

litate, în care ziarul era definit „o certitudine a adolescenței (sale) revoluționare“, regenerator al fiecărei noi contact cu el. Aflat întîmplător lingă mine, V. T. mi-a spus că, pe cînd era redactor la „Luptătorul“, „adolescentul revoluționar“ scria cu îndrăjire versuri antitoiste și virulente articole contra chiaburilor. I-am spus, zîmbind, că știu, fără alte comentarii. „Pentru a înțelege ce-a fost acest ziar într-o vreme“ (perioada dintre 1955—1960), după Sp. a fost invitată să vorbească „tovarășa Dumitrașcu“, un soi de femme-comissaire, fostă redactor-șef. Reprezentantul propa-gandei, P.R., a reamintit, privind mereu în lături (jenă, tic?), uzitatele comparații stastice: în '46, economia era de 33 de ori mai mică decît în prezent, erau numeroși analfabeți etc., etc. În timp ce „partida su-

nerăbdător pe vecini: „După asta se da ceva?“

S-a dat, iar el — povestește vesel A. — „s-a făcut tun“, a coborît scările ca la bobă, fișcînd și îndemnînd „La muncă!“ A fost dus acasă cu mașina de N. St. P., care (de unde atîta voinicie?) l-a „depus ca pe un sac“ în fața ușii. Ascultînd „reportajul“, eu am prizat latura comică, în schimb B. s-a pronunțat compătimitor: „Își răzbună și el insuccesele...“

Cînd l-a apărut „Lumea în două zile“, Bălăiță mi-a spus: „Vezi, începe altfel, din stînga. S-ar putea să aibă și un destin diferit de al celorlalte cărți, care, obișnuit, încep de la pagina din dreapta“. Primită foarte bine de critică (a contat enorm „to-